

מוחשיות הגלישה למציאות של מדינה אחת

הפרמטרים לבחינה

לשם אבחון מידת המרחק (אם קיים בכלל) ממציאות של מדינה אחת שורטט רצף דמיוני בין שני קטבים: **מחד גיסא מציאות של מדינה אחת, ומאידך גיסא הפרדות לשתי ישויות מדיניות נפרדות ומובחנות**. במטרה להעריך את המיקום הנוכחי על הרצף נבדקו תבחינים בניסיון לגזור מהם מדדים מדויקים ככל האפשר, כדי לזהות ולהצביע על נקודת האל־חזור.

התבחינים שנבדקו: המצב בשטח — התיישבות יהודית, צירי תנועה נפרדים ומשותפים, תשתיות נפרדות ומשותפות; התבנית הגיאוגרפית והדמוגרפית של פריסת האוכלוסיות ויחסי הגומלין ביניהן; המצב הביטחוני — אחריות ביטחונית גוברת של ישראל; הערכת האפקטיביות של המשילות ושליטת הרשות הפלסטינית, ובמסגרתה סממני ריבונות; הכלכלה הפלסטינית ומידת תלותה בכלכלת ישראל; התייחסות הציבור הישראלי והציבור הפלסטיני לאפשרות להגיע להסדר מדיני, לעומת יחסם למצב של מדינה אחת; הערכת המערכת האזורית והבינלאומית — האם אופציית שתי המדינות עודנה תקפה, או שכלל הגורמים שנבחנו מצביעים על המצב הקיים כמציאות בפועל של מדינה אחת, שמתקיים בה משטר אפרטהייד?

להלן טבלה המציגה את רכיבי הגורמים שנבחנו:

פוליטיקה ישראלית השלכות על המשטר הדמוקרטי במדינה • השלכות על החוק ועל המערכת המשפטית • אחדות/קוטביות בין הציבורים בישראל פוליטיקה פלסטינית השלכות על אחדות/פיצול/ פיוס מעמדה ותפקודה של הרש"פ • היחס לאדמה • השאיפות הלאומיות • עניין הזכויות המערכת הבינלאומית מעמדה של ישראל בזירה הבינלאומית/האזורית • עמדת העולם והמערכת הערבית והתגובות הצפויות • הכרה בינ"ל ואזורית במציאות של מדינה אחת (אפרטהייד)	כלכלה עצמאות כלכלית פלסטינית • תלות מוניטרית בכלכלה הישראלית • תלות פיסקלית • מאזן סחר • השלכות על התמ"ג • עבודה בישראל • מעטפת מכס • שב"חים המצב החברתי חיכוך בין אוכלוסיות • השלכות על ערביי ישראל • השלכות על שסעים בחברה הישראלית • השפעה על ערכים – ליברליזם/שמרניים דעת הקהל בישראל תמיכה במדינה אחת • תמיכה בשתי מדינות • תמיכה בהיפרדות פלסטינים תמיכה במדינה אחת • תמיכה בשתי מדינות • היפרדות • התנגדות אלימה	שליטה ביטחונית • אזרחית • כלכלית • תרבותית • תנועה וגישה • מעברים פנימיים • מעברים חיצוניים שטח היקף השטח בשליטת ישראל • היקף השטח בשליטת הרשות הפלסטינית • התנחלויות ומאחזים המאפשרים היפרדות • או שאינם מאפשרים היפרדות • תשתיות משותפות או נפרדות ביטחון שליטה בגבולות ובמעטפת פוטנציאל החיכוך • הסיכון לטרור • סיכון להתקוממות עממית אלימה • סיכון למלחמת אזרחים • היבטים פליליים • מצב המכשול הביטחוני ירושלים דגם מציאות של מדינה אחת • זיקות בין זירות: יו"ש, רצ"ע, ערביי ישראל • המצב בהר הבית • המצב במזרח ירושלים
--	---	---

לבחינת השפעתם ומשקלם של הגורמים המקרבים או מרחיקים מצב של מדינה אחת גובשה רשימת תבחינים מדידים:

אוכלוסייה – מספר המתנחלים ביהודה ושומרון (להוציא מזרח ירושלים); מספר התושבים הפלסטינים באזורים שבשליטה ישראלית (שטח C); מספר התושבים הפלסטינים באזורים שבשליטת הרשות הפלסטינית; מספר השוהים הפלסטינים הבלתי חוקיים בשטח ישראל.

ביטחון – עלייה או ירידה במספר פיגועי הטרור בהתייחס להתרחבות ההתיישבות והמאחזים ביהודה ושומרון; מספר סיכולי הפיגועים על ידי מערכת הביטחון הישראלית בהשוואה למספר הסיכולים והמעצרים שבוצעו על ידי מנגנוני הביטחון הפלסטיניים.

כלכלה – מספר הפועלים הפלסטינים בישראל, עם ובלי היתר; היחס בין השכר בישראל לשכר בתחומי הרשות הפלסטינית; היחס בין השימוש בשקל לשימוש במטבעות אחרים בתחומי הרשות; היחס בין המסחר של הרשות הפלסטינית עם ישראל לעומת הסחר בינה לבין מדינות אחרות; גביית מיסים עבור הרשות הפלסטינית על ידי ישראל ביחס לגביית מיסים באופן ישיר על ידי הרשות.

שטח – מספר יחידות הדיור שנוספו בהתנחלויות – השוואה על בסיס שנתי. השוואה בין הבנייה בגושי ההתנחלויות לבין הבנייה בהתנחלויות שמחוץ לגושים וממזרח למכשול הביטחוני; הקמת התנחלויות ומאחזים חדשים; הגדלת שטח השיפוט של ההתנחלויות; מספר המאחזים והמבנים בהתנחלויות שנהרסו על בסיס שנתי; מספר האישורים שנתינו לפלסטינים לבנייה בשטח C בשנה האחרונה; ומספר המבנים הפלסטיניים שנהרסו בשטח C. **תשתיות** – תחנות כוח וקווי מתח לחשמל – נפרדים ומשותפים לפלסטינים ולהתנחלויות; מספר מתקני הטיפול בשפכים – משותפים ונפרדים; מידת התלות הפלסטינית באספקת מים וחשמל מישראל.

המערכת הבינלאומית והאזורית – מספר ותוכן ההחלטות הבינלאומיות והודעות התמיכה הרשמיות בפתרון שתי המדינות, בהשוואה על בסיס שנתי; שיעור התרומות הבינלאומיות והערביות לרשות הפלסטינית ביחס להכנסות הפלסטיניות; מספר המדינות המכירות במדינה פלסטינית; מספר ההחלטות הבינלאומיות המגדירות את המצב ביהודה ושומרון כמצב של מדינה אחת עם משטר אפרטהייד.

עמדות הציבור הפלסטיני – שיעור התמיכה בקרב הפלסטינים בפתרון שתי מדינות; שיעור התמיכה בקרב הפלסטינים בפתרון מדינה אחת; שיעור התומכים בפעילות טרור נגד ישראלים; שיעור הפלסטינים השוללים את קיומה של מדינת ישראל; שיעור התומכים בקרב הפלסטינים במשא ומתן מדיני עם ישראל – כל אלו בהשוואה לשנים קודמות.

עמדות הציבור בישראל – שיעור התמיכה בקרב ישראלים בפתרון שתי מדינות; שיעור התמיכה בקרב ישראלים בפתרון מדינה אחת; שיעור התמיכה בצעדי היפרדות מהפלסטינים; שיעור התומכים בצעדי סיפוח – השוואה לשנים קודמות.

היבטים משפטיים – מספר הצעות החוק העוסקות בקידום סיפוח או החלת החוק הישראלי או החלת הריבונות בשטחים; פסיקות בית המשפט העליון – היתרים מול הגבלות על התיישבות – השוואה על בסיס שנתי.

האם ניתן לספק הערכה כמותית בשאלה אם נחצתה נקודת האלי-חזור, ובפועל המציאות היא של מדינה אחת?

על יסוד המדדים שנבחנו ומקורות מידע אמינים נוספים, נעשה ניסיון לאתר את נקודת האלי-חזור מבחינת הגלישה למציאות של מדינה אחת ולגבש מענה מהימן לשאלה אם תבחינים מסוימים הם בעלי משקל רב יותר ביחס לאחרים לשם זיהוי נקודה זו, למשל שליטה – שליטה מלאה של ישראל בביטחון, בכלכלה, בשטח ובאוכלוסייה, או אובדן האפקטיביות של השליטה של הרשות הפלסטינית בכל המישורים.

ואולם לא נמצאה דרך לאתר את נקודת ההיפוך או האלי-חזור, ועל בסיס זה לקבוע אם המציאות של מדינה אחת כבר קיימת בפועל. משום כך אומץ שינוי גישה – מניסיון להגדיר במדויק את המצב לגישה של בחינת הווקטורים העיקריים (כיוון ועוצמה) המשפיעים על התהוות מצב של מדינה אחת: החשיבה הופנתה לבחינת ההשלכות של החלטות ופעולות, בעיקר של ממשלת ישראל, על וקטורים עיקריים המובילים למציאות של מדינה אחת. על בסיס זה נוסחו מסקנות אשר לדרך שתמנע מציאות זו. לשם כך פותחה שיטה (באמצעות פלטפורמה דיגיטלית), המבוססת על "חוכמת מומחים" ומאגדת תובנות ודירוגים של מומחים במגוון תחומים (ביטחון, כלכלה, חברה, יחסים בינלאומיים ומזרחנות) בדבר השפעה של אירועים או פעולות והחלטות בזירה הפלסטינית על הווקטורים המובילים למציאות של מדינה אחת. סומנו מספר וקטורים מרכזיים (בפלטפורמה המומחים מעריכים את כיוון הווקטור ואת עוצמתו, וקובעים את מידת הביטחון או את מידת היותם משוכנעים בהערכתם):

הסלמה או רגיעה בטרור ובאלימות: ממד הביטחון הוא מרכזי בישראל עקב המחיר בחיי אדם, וכן העלות השוטפת של חיים בנוכחות טרור ובאווירת איומים ביטחוניים. הדרישות הביטחוניות מגבילות את ממשלת ישראל בקבלת החלטות הנוגעות לווייתור על חופש הפעולה הביטחוני בכל שטחי הרשות הפלסטינית, או על השליטה הישראלית המלאה במעטפת הביטחונית של הגדה המערבית. הדרישות הביטחוניות הישראליות היוו חסם בפני היכולת לקדם הסכמים עם הצד הפלסטיני. כן קיימת השפעה רבה של הממד הביטחוני על תחומים אחרים, התיישבותיים וכלכליים, ועל מרקם החיים של פלסטינים.

ירידה או עלייה באפקטיביות התפקוד של הרשות הפלסטינית: רמת התפקוד של הרשות הפלסטינית ויכולתה לשלוט באוכלוסייה הפלסטינית ולספק את צרכיה היא חיונית לשם הפרדות מדינית, גיאוגרפית ודמוגרפית מהפלסטינים; להורדת נטל האחריות לאוכלוסייה הפלסטינית מעל כתפי ישראל; כתשובה לשאלה אם קיים "פרטנר" אפקטיבי

להסדרים מדיניים וליישומם. במצב קיצון של התפרקות הרשות הפלסטינית תוטל על ישראל האחריות המלאה לאוכלוסייה המונה 2.7 מיליון פלסטינים.

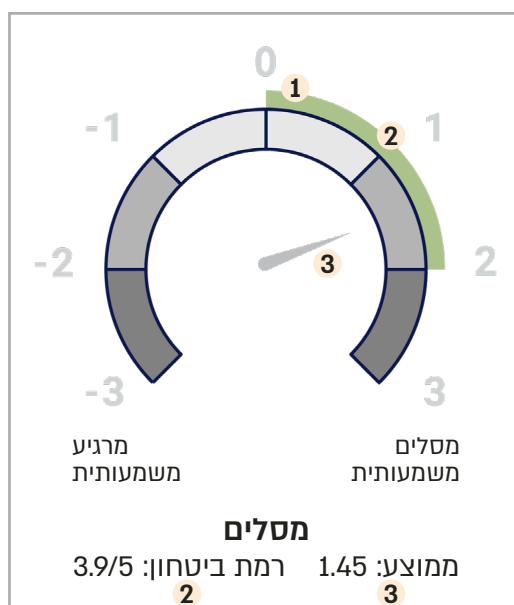
עלייה או ירידה בלגיטימציה הבינלאומית של ישראל: המעמד הבינלאומי של ישראל בהקשר להתנהלותה בזירה הפלסטינית מתייחס לפרשנות הבינלאומית, בראש ובראשונה של ארצות הברית, למציאות בזירת הסכסוך הישראלי-פלסטיני: האם עדיין קיימת תמיכה רחבה בהסדר כולל המבוסס על רעיון שתי מדינות לשני עמים, או שמא ניכרת נסיגה בתמיכה בעקרון שתי המדינות, עקב הערכה כי אינו ישים עוד בשל המצב שנוצר בשטח? **התקרבות או התרחקות מנורמליזציה עם ערב הסעודית והיכולת לכוון קואליציה ביטחונית כלכלית אזורית** בין מדינות ערב המתונות, ישראל וארצות הברית. וקטור זה קיבל משמעות כבדת משקל בעקבות מלחמת חרבות ברזל, והשלכותיו רחבות יותר מסיום המערכה ברצועת עזה, השבת החטופים הישראליים השבויים בידי חמאס, נטרול אפשרות לצמיחה מחודשת של חמאס על ידי מעורבות אזורית בייצוב ובשיקום הרצועה, הרחבת המעגל של הסכמי אברהם והעמקתם.

התקרבות למציאות של מדינה אחת או התרחקות ממנה: וקטור זה, המתייחס לכיוון ולעוצמת הגלישה למציאות של מדינה אחת, מסכם את הממדים האחרים ובה בעת מושפע מתהליכים ומהתפתחויות, כגון אופן ניהול שטחי יהודה ושומרון ורמת השליטה בהם; היקף ופריסת ההתיישבות הישראלית בשטחים; רמת העירוב והחיכוך בין האוכלוסיות; מערכת הערכים והחוקים שחלה ביהודה ושומרון; מידת החיבור בין התשתיות ועורקי החיים; פוטנציאל הסדרי עם הרשות הפלסטינית, בתמיכה ובמעורבות מדינות ערב המתונות. נוסף על תמונת הווקטורים העיקריים, המומחים העניקו משקל למדדים נוספים: התלות הכלכלית והתשתיתית של הרשות הפלסטינית בישראל; התרחבות ההתנחלויות – בנייה, השתלטות על שטחים, גידול במספר המתנחלים; הרחבה או צמצום מרחב הפעולה הפלסטיני בשטח C; שינוי במספר הפלסטינים המתגוררים בגדה המערבית; סממני הריבונות של שני הצדדים.

המומחים עשו שימוש גם באפשרות למענה חופשי על מנת לספק תובנות נוספות, רעיונות והצעות אשר לסוגיות שעל שולחן מקבלי ההחלטות. כלל תגובות המומחים נותחו והובאו בחשבון בעת כתיבת התוצאות המשוקללות.

חוכמת המומחים – דוגמאות

על מנת להמחיש את פלטפורמת חוכמת המומחים, להלן תיאור גרפי של נתונים שנותרו בשאלות השונות לשם הצגת השלכות אפשריות להחלטות שעל שולחן המחליטים. מספר דוגמאות לסוגיות שנבחנו על ידי המומחים ולתוצאות שהועברו לידיעת הדרגים המדיניים ביטחוניים:

1 טווח פיזור תשובות המומחים
מידת פיזור תשובות המומחים

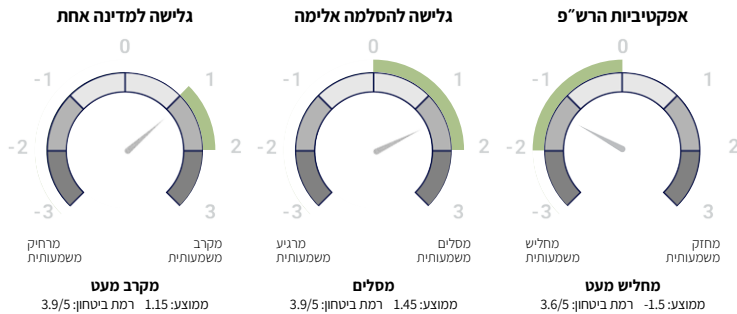
2 רמת ביטחון המומחים בתשובתם
באה לידי ביטוי על פני הטווח לפי מפתח הצבעים הבא:

3 כיוון ועוצמת הסלמה או הרגעה
לפי תשובות המומחים. מופיע גם כחוגה על פני התרשים וגם במספר תחתיו

דוח סיכום שאילתה: ביטול חוק ההתנתקות בצפון השומרון

השלכות יישום המדיניות על שלושה וקטורים ורמת הביטחון של המומחים בשיפוטם:

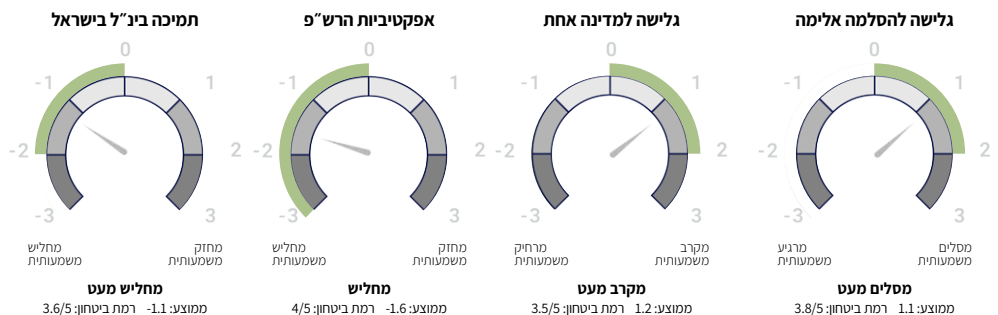
תובנות המומחים:

סיכום והמלצות: אם יוקמו התנחלויות או מאחזים חדשים בצפון השומרון:

- יתעצם הטרור במרחב. כבר כיום מורגשות בנפת ג'נין ושכם חוסר יציבות ביטחונית והתעצמות של גורמי טרור.
- תיתכן עלייה בחיכוך בין פלסטינים לצה"ל; עלייה בחיכוך בין פלסטינים למתנחלים.

דוח סיכום שאילתה: קיזוז כספי הסילוקין של הרשות הפלסטינית

השלכות קיזוז כספי הסילוקין של הרש"פ על ארבעה וקטורים ורמת הביטחון של המומחים בשיפוטם:

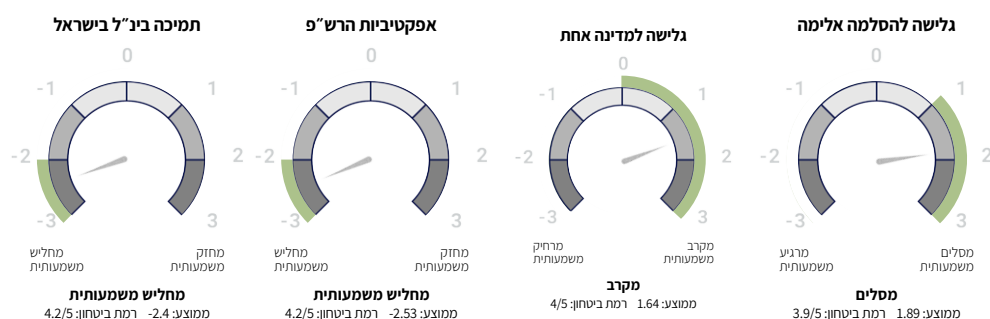

תובנות המומחים:

- היקף הקיזוז הוא הנתון הרלוונטי. אם יחולו קיזוזים משמעותיים בהמשך ובאופן שוטף, התוצאה תהיה החלשת הרשות הפלסטינית עד כדי קריסתה.
- ההחלטה נובעת מצרכים פוליטיים פנים-ישראליים על חשבון היציבות והביטחון ביהודה ושומרון. היא מראה כי **לממשלה אסטרטגיה סמויה של הבאה לקריסתה של הרשות הפלסטינית**.

דוח סיכום שאילתה: השלכות של מבצע צבאי רחב היקף בצפון השומרון ועיצוב מובלעת נפרדת מהרשות הפלסטינית (קנטון)

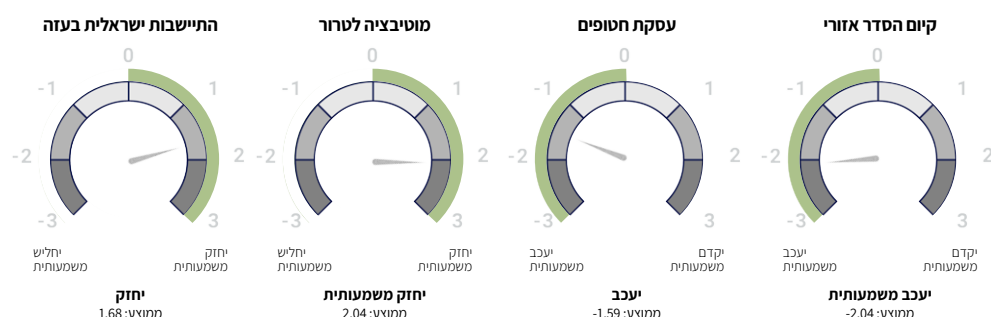
השלכות מבצע צבאי בצפון השומרון על ארבעה וקטורים ורמת ביטחון המומחים בשיפוטם:

- מהלך צבאי מסיבי ושהייה קבועה של כוחות צה"ל במחנות הפליטים בג'נין, נור א-שמס ואחרים תתפרש כמונעת מסיבות פוליטיות פנים-ישראליות ומהשתלטות גורמי הימין הקיצוני על האג'נדה של ממשלת ישראל ועל תפיסת ההפעלה של צה"ל ביהודה ושומרון.
- למהלך זה צפויות משמעותיות מרחיקות לכת: האצה של תהליך ההתפרקות של הרשות הפלסטינית והשפעה לרעה במרבית התחומים של מערכת היחסים הישראלית-פלסטינית. כל אלו יאיצו את הגלישה למציאות של מדינה אחת.
- ניסיון לעצב מציאות של קנטונים במקום הרשות הפלסטינית יגרום כאוס, אנרכיה והסלמה בטרור; יטיל על ישראל אחריות מלאה לצורכי האוכלוסייה הפלסטינית (ללא סיוע של

גורמים בינלאומיים); יפגע במעמדה הבינלאומי והאזורי של ישראל ויגרום להאשמתה במשטר אפרטהייד.

דוח סיכום שאלתה: השלכות השתלטות על שטחים ברצועת עזה והחזקתם לאורך זמן

תובנות המומחים:

- המגמות המובילות גם לאחר העסקה של שחרור החטופים הן מצב של כאוס ברצועת עזה, שיכול להוביל לכיבוש הרצועה ולהחלת ממשל צבאי. לשם שרידותו ימשיך חמאס לשבות חטופים ולפעול לבנייה מחדש של כוחו הצבאי ולחיזוק שליטתו ברצועה.
- מקבלי ההחלטות אינם מבינים את האינטרסים של חמאס. הערך העליון של הארגון הוא שרידות שלטונו – "המבצר האח"סי" היחיד.¹⁷ מימוש שלטונו הוא על אזורי רצועת עזה. ברור שחמאס לא שש לאבד שטח, אך הוא משוכנע בכוחו להשתקם צבאית (ומוכיח זאת) ולאחוז בשלטון על הרצועה.
- לתפיסת שטח ברצועה יש משמעות בתחום הכוונה להקים שם התנחלויות, והיא לא קשורה במטרות המלחמה. הדבר יחליש את ישראל בזירה הבינלאומית ויעמוד בסתירה למדיניותו של הנשיא טראמפ להרגיע את האזור, כדי להתמקד באיראן ולהקים את ציר ערב הסעודית-ישראל. **מדובר בנדבך נוסף המוביל אותנו למציאות של מדינה אחת.**

17 קיצור לאחים המוסלמים.

גורמים נוספים

לגורמים נוספים השפעה רבה על היווצרות מצב או תודעה של מדינה אחת, ובהתאם נדרש להשקיע מאמצי בלימה: דעת הקהל בישראל; דעת הקהל הפלסטינית; תלותה של הכלכלה הפלסטינית בישראל; העמדה הבינלאומית בכלל, והעמדה האזורית בפרט.

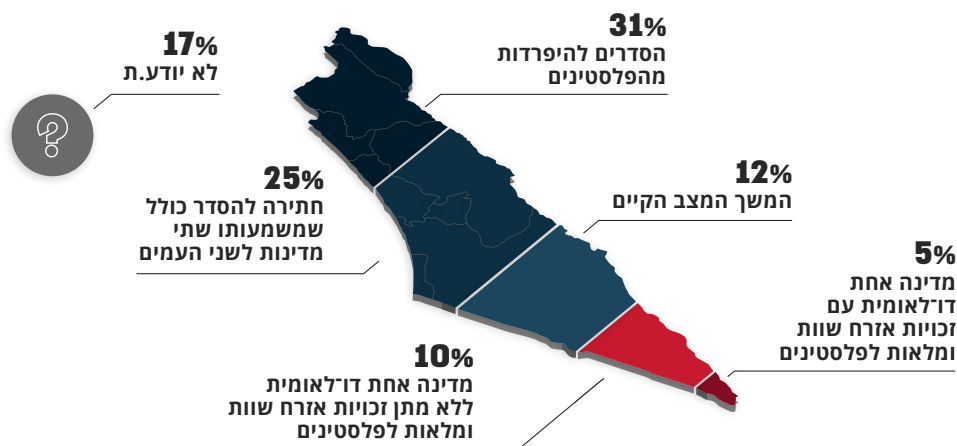
דעת הקהל בישראל

קיימת חשיבות מכרעת לדעת הקהל הישראלית בנוגע לעתיד הסכסוך ובשאלה אם יש סיכוי להסדר מדיני. רוב הציבור אינו מאמין שיש פתרון יציב ובר־קיימא לסכסוך. אחרי 7 באוקטובר התחזקה עמדת הציבור הרואה בהקמת מדינה פלסטינית עצמאית ביהודה ושומרון איום קיומי על מדינת ישראל, שכן היא צפויה לנהוג כישות טרוריסטית (כמו חמאס ברצועת עזה) ולהיות פלטפורמה עוינת לתקיפת ישראל ולביצוע מתקפות דומות לאלו שאירעו ב־7 באוקטובר 2023.

מדי שנה עורך המכון למחקרי ביטחון לאומי סקר דעת קהל מקיף בדבר תפיסות ומגמות בציבור הישראלי, הנקרא 'מדד הביטחון הלאומי'. מתוצאות הסקרים מהעת האחרונה עולה כי חלה שחיקה הולכת וגוברת בתמיכה בפתרון שתי המדינות. בנובמבר 2022 תמכו כמחצית מהציבור הישראלי בפתרון שתי המדינות. עם זאת, רק רבע מהציבור האמינו שניתן לחתור להסכם כולל עם הפלסטינים בעתיד הקרוב. 63 אחוזים תמכו ביישום צעדי היפרדות מהפלסטינים כעת; 10 אחוזים הביעו תמיכה במדינה אחת עם עליונות יהודית וחמישה אחוזים תמכו במדינה אחת עם שוויון זכויות ליהודים ולערבים.¹⁸

18 המכון למחקרי ביטחון לאומי (2023). **הערכה אסטרטגית לישראל 2023**, עמ' 77.

מהי האופציה הטובה ביותר עבור ישראל בסוגיית הסכסוך הישראלי-פלסטיני בתקופה הקרובה?

מקור: הערכה אסטרטגית לישראל

במארס 2025 נשאל הציבור מהי לדעתו האופציה הטובה ביותר בסוגיית הסכסוך הישראלי-פלסטיני.¹⁹ זו חזרה על השאלה שנשאלה ב־2022 – הצגת אופציית המדינה האחת על פני רצף של פתרונות שונים, כאשר שאלנו את הציבור מהי לדעתו האופציה הטובה ביותר עבור ישראל.

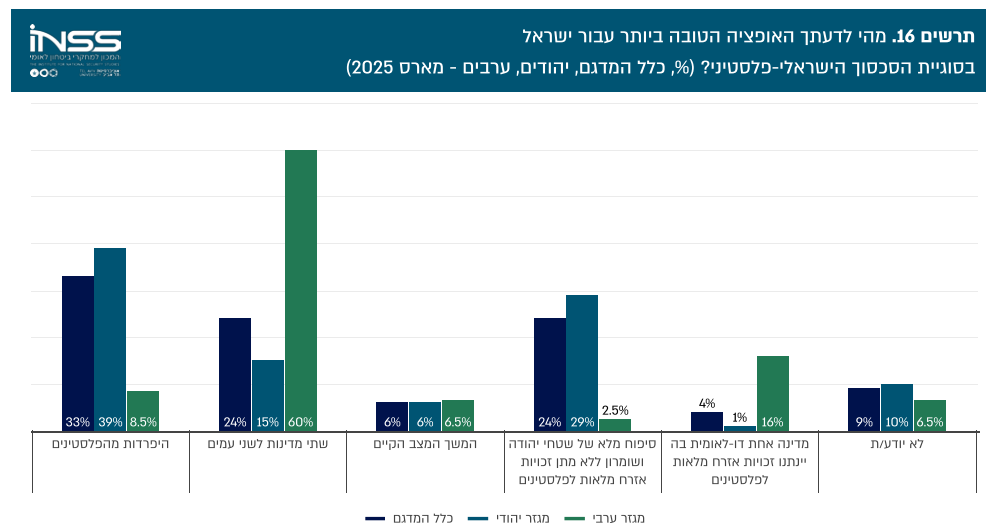
הממצאים הם כדלקמן:

- 33 אחוזים מהציבור הישראלי (39 אחוזים בקרב יהודים) תומכים בהסדרים להפרדות אזרחית מהפלסטינים.
- 24 אחוזים (29 אחוזים בקרב יהודים) תומכים במדינה דו־לאומית אחת (סיפוח מלא) ללא מתן זכויות מלאות לפלסטינים.
- 24 אחוזים (15 אחוזים בקרב יהודים) תומכים בהסדר כולל שמשמעותו פתרון שתי מדינות לשני עמים.

19 ממצאי סקר "חרבות ברזל": מארס 2025. המכון למחקרי ביטחון לאומי.

<https://tinyurl.com/ycxfm6e4>

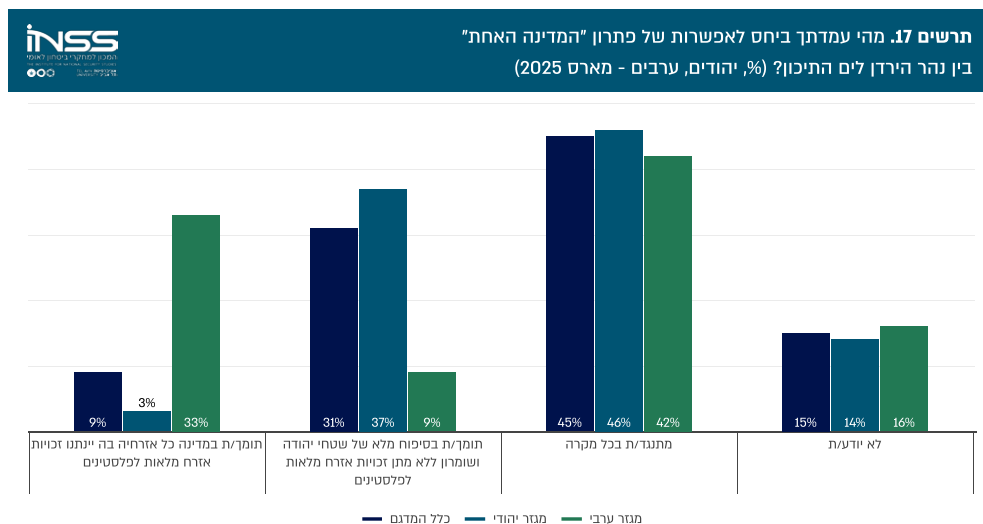
- ארבעה אחוזים (אחוז אחד בקרב יהודים) תומכים במדינה דו־לאומית אחת עם שוויון זכויות מלא לפלסטינים (מדינת כל אזרחיה).
 - שישה אחוזים בלבד (שישה אחוזים בקרב יהודים) תומכים בהמשך המצב הקיים.
 - תשעה אחוזים (10 אחוזים בקרב יהודים) השיבו "לא יודע/ת".
- התשובות מבטאות את ההשפעה של מתקפת ה־7 באוקטובר על עמדות הציבור, בהשוואה לשנת 2022. חל גידול משמעותי באלו הרואים בפתרון מדינה אחת דו־לאומית ללא שוויון זכויות האופציה הטובה ביותר (זינוק מ־11 אחוזים ב־2022 ל־29 אחוזים ב־2025 בקרב יהודים).

בשאלה נוספת נבחן אם הציבור באופן כללי תומך או לא תומך בסוגים שונים של מדינה אחת:

- 45 אחוזים מהציבור הישראלי (46 אחוזים בקרב יהודים) מתנגדים לפתרון זה בכל מקרה.
- 31 אחוזים (37 אחוזים בקרב יהודים) תומכים במדינה אחת (סיפוח מלא) ללא מתן זכויות אזרח מלאות.
- תשעה אחוזים (שלושה אחוזים מהיהודים) תומכים במדינה אחת עם שוויון זכויות מלא לפלסטינים (מדינת כל אזרחיה).

• 15 אחוזים (14 אחוזים בקרב יהודים) השיבו "לא יודע/ת".

כיצד רואה הציבור בישראל מציאות של מדינה אחת? כאשר הציבור מכוון למציאות של מדינה אחת ניכרים חששות למכביר. הן בסקר והן בקבוצות המיקוד שערך המכון למחקרי ביטחון לאומי בתחילת שנת 2023 נשאלו המשתתפים אם הם רואים סכנות במציאות של מדינה אחת דו־לאומית: 50 אחוזים מהמשיבים היהודים ציינו כי הסכנה במציאות של מדינה אחת דו־לאומית היא אלימות גוברת בין הציבור הערבי ליהודי (לעומת 19 אחוזים מהמשיבים הערבים שהצביעו על כך). זאת ועוד, המשיבים היהודים מוטרדים מאובדן הצביון היהודי של המדינה (46.5 אחוזים מהמשיבים היהודים) ומהיווצרות רוב דמוגרפי ערבי־מוסלמי לעומת מיעוט יהודי (45 אחוזים מהמשיבים היהודים).

בקבוצות המיקוד שנערכו לפני 7 באוקטובר עלו ממצאים דומים. המשתתפים הסכימו על כך שמדינה אחת דו־לאומית לא תשמר את צביונה של מדינת ישראל כמדינה יהודית ודמוקרטית, ולא תהיה מיוצגת על ידי סממני דת יהודיים. במדינה דו־לאומית עולה הדילמה בין סיפוח השטחים לבין המעמד החוקי שיינתן לפלסטינים, ואכן בקרב המשתתפים קיימת הבנה כי מתן זכויות מהווה בעיה משום שמדינה מסוג זה מחייבת הענקת זכויות שוות לכלל האזרחים, אשר יובילו להיווצרות מדינה דמוקרטית אך לא יהודית.

בקבוצות מיקוד שנערכו אחרי 7 באוקטובר 2023 כיוון מדינה פלסטינית נתפס כ"פרס" לטרור, שאין כל הצדקה להעניק. אולי כינונה יתאפשר בעתיד הרחוק (בעוד דור או שניים). כל הפלסטינים נתפסו כ"שונאים אותנו בדם" שאינם מוכנים באמת להתפשר על מדינה בשטחים, אלא רוצים מדינה פלסטינית "מהנהר לים" וחסול כל היהודים היושבים בשטחה. נתון מעניין שעלה בקבוצות אלו הוא שההתנחלויות אינן נתפסות כשומרות על הביטחון, ואף אנשי ימין הביעו נכונות לפנות יישובים הנמצאים בשטחים שהוגדרו מראש כשייכים לרשות הפלסטינית. עם זאת, בראיית הנסקרים השליטה הביטחונית הישראלית חייבת להישמר בגדה המערבית וברצועת עזה.

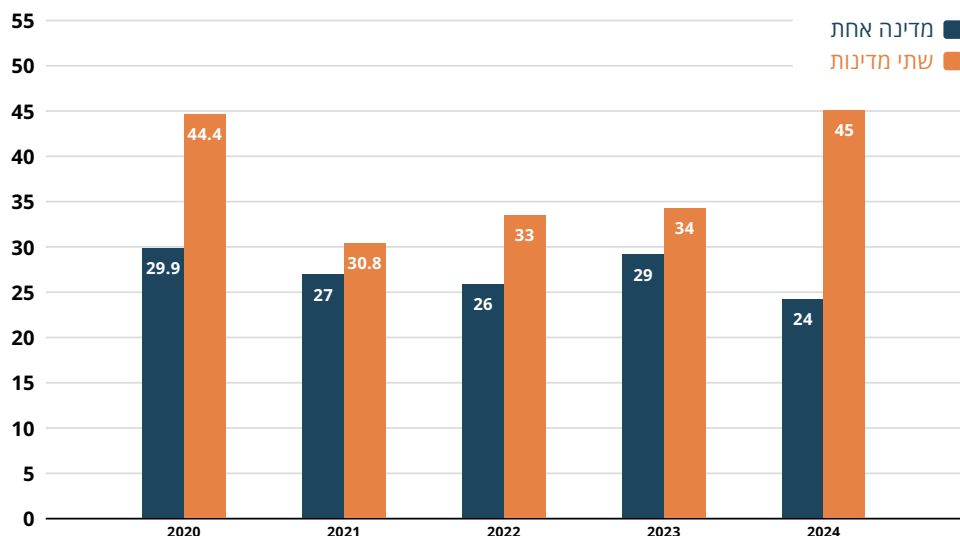
במקביל לשחיקה בתמיכה בפתרון שתי המדינות, מאז 7 באוקטובר עלה שיעור הישראלים התומכים במצב של מדינה אחת, אם כי בעיני מרבית הציבור הישראלי אין זה פתרון ראוי, והוא נתפס כרווי סכנות.

מסקר שנערך במכון למחקרי ביטחון לאומי בחודש יולי 2025 נמצא כי 71 אחוזים מהמשיבים היהודים חושבים או בטוחים שלא ניתן לחיות במשותף עם הפלסטינים בשוויון אזרחי מלא, ואילו רק 24 אחוזים מהמשיבים חושבים או בטוחים שהדבר אפשרי. האתגר העיקרי הוא כיצד להבהיר לציבור בישראל את הסכנות בגלישה למציאות של מדינה אחת ואת מוחשיותן, ואת ההכרח בהפעלת לחץ על מקבלי ההחלטות לנקוט צעדים מידיים שתכליתם לבלום את הגלישה.

דעת הקהל הפלסטינית

דעת הקהל הפלסטינית היא מעין תמונת מראה מוקצנת של דעת הקהל הישראלית. לאורך זמן ניכרת ירידה משמעותית בתמיכה בפתרון שתי המדינות. על פני חמש שנים ירדה התמיכה לשיעור של פחות ממחצית מהפלסטינים, שבשנת 2017 היה קרוב לשיעור התמיכה שנרשם בקרב ישראלים. ב־2022 ירדה התמיכה הפלסטינית בחדות, ורק 27 אחוזים הביעו תמיכה בפתרון שתי המדינות. ואולם לא נרשמה עלייה דרמטית בתמיכה בפתרון מדינה אחת. שיעור התומכים נע סביב 30 אחוזים, עם ירידות ועליות קלות בין מדידה למדידה. בקרב הפלסטינים תומכי המדינה האחת ניתן לזהות שלושה זרמים: האחד קורא לשנות את ישראל מבפנים בדרך של מאבק לשוויון ולצדק; השני קורא לפיוס עם התנועה הציונית ולכינון דמוקרטיה דו־לאומית ושוויונית; והשלישי הוא זרם האסלאמיסטים, הדוגלים ב"פלסטין הגדולה" על כל שטח פלסטין, שהוא הקדש מוסלמי נקי מיהודים.

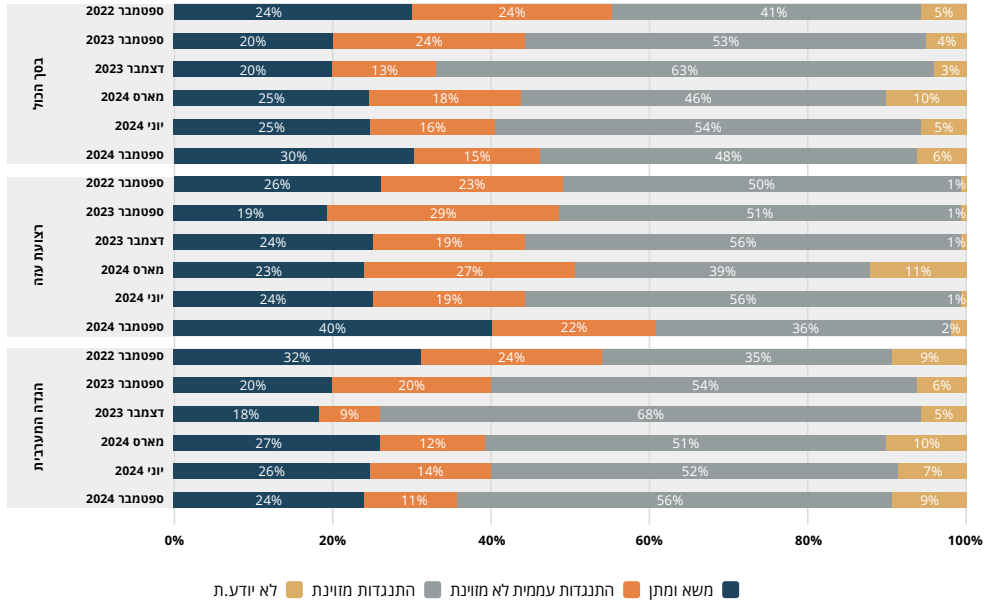
מידת התמיכה של הפלסטינים בפתרון המדינה האחת ובפתרון שתי המדינות על פי סקרי ח'ליל שקאקי

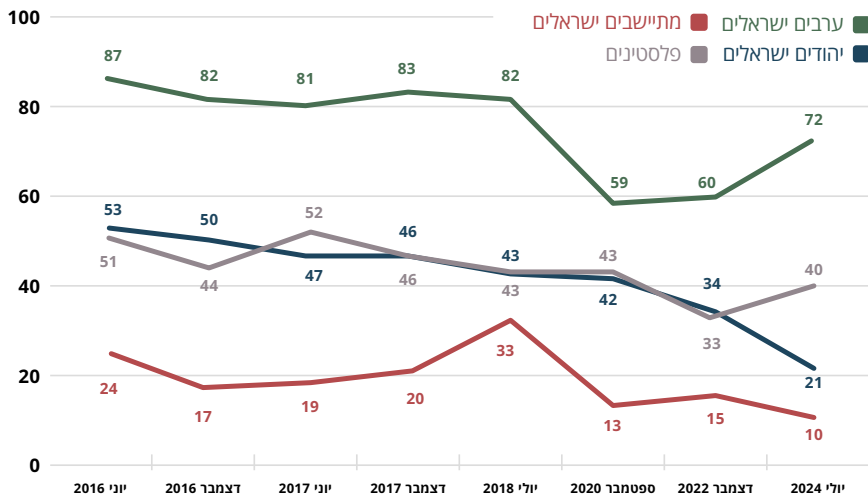
מקור: סקרי דעת קהל של המכון הפלסטיני למחקרי מדיניות וסקרים (PCPSR) <https://pcpsr.org/en/node/963>

ח'ליל שקאקי בדק בסקרים שעורך מכון PCPSR (Palestinian Center for Policy and Survey Research), שהוא עומד בראשו, גם את מידת התמיכה של האוכלוסייה הפלסטינית במאבק המזוין. על פי הממצאים, התמיכה בהמשך המאבק המזוין שומרת על מעמדה כחלופה המועדפת על רוב הציבור – 48 אחוזים – בהשוואה לחלופות האחרות. בהשוואה לסקרים קודמים ניתן היה לזהות לאחר שנה של מלחמת חרבות ברזל, בספטמבר 2024, ירידה ברמת התמיכה בחלופה זו ובפער המשמעותי בין התמיכה בה בקרב תושבי רצועת עזה – 36 אחוזים – בהשוואה לתושבי הגדה המערבית – 56 אחוזים.

לדעתך, מהי הדרך הטובה ביותר להשגת מטרותיהם של הפלסטינים לסייום הכיבוש ולהקמת מדינה עצמאית?

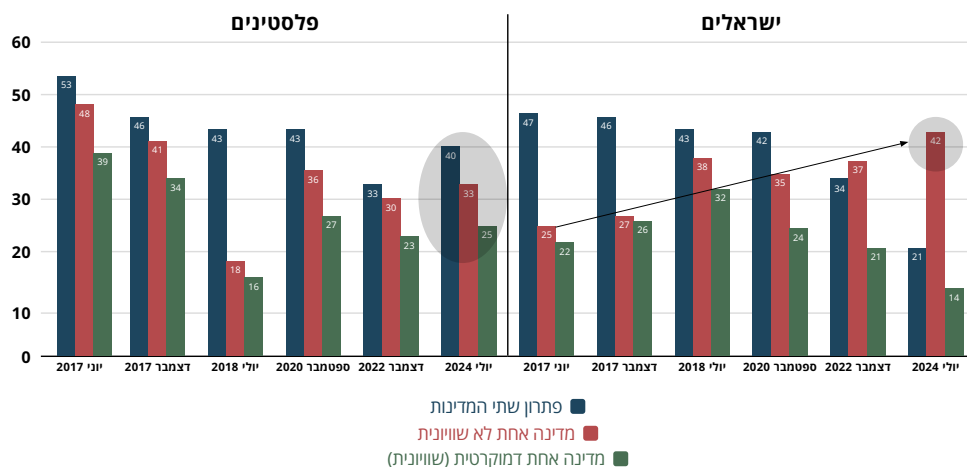
האם את/ה תומך/ת או מתנגד/ת לפתרון המבוסס על הקמת מדינה פלסטינית לצד ישראל, המוכר בשם "פתרון שתי המדינות"?

מקור: סקרי דעת קהל של המכון הפלסטיני למחקרי מדיניות וסקרים (PCPSR)

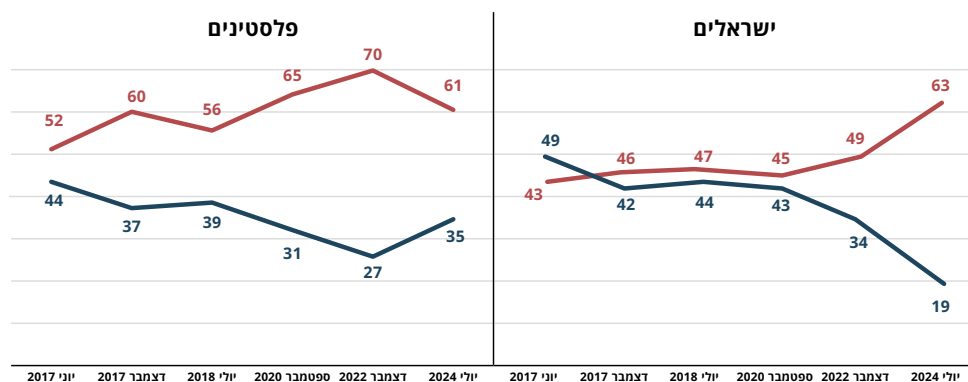
שאלה בסקר שערך ח'ליל שקאקי, בשיתוף ד"ר דליה שיינדליון, ד"ר נמרוד רוזלר וד"ר אלון יקטר בחודש יולי 2024, שהופנתה לישראלים יהודים ולפלסטינים, התייחסה למידת תמיכתם בפתרון המדינה האחת בשתי הוואריאציות – ללא זכויות שוות ודמוקרטיה (זכויות שוות). 42 אחוזים מהישראלים העדיפו מדינה אחת ללא זכויות שוות ומלאות לפלסטינים. 33 אחוזים מהפלסטינים העדיפו את האפשרות הזו במהופך – מדינה אחת ללא זכויות שוות ומלאות ליהודים.

מידת התמיכה בפתרונות השונים
(באחוזים, ישראלים ופלסטינים)

מקור: סקרי דעת קהל של המכון הפלסטיני למחקרי מדיניות וסקרים (PCPSR) בשיתוף ד"ר דליה שיינדליון, ד"ר נמרוד רוזלר וד"ר אלון יקטר

יש הסבורים שפתרון שתי המדינות – מדינה פלסטינית עצמאית לצד מדינת ישראל – כבר אינו אפשרי, בשל שינויים פוליטיים והתפתחויות בשטח, כגון הרחבת ההתנחלויות, שהופכים את יישומו לבלתי אפשרי. מה דעתך?
(באחוזים, ישראלים ופלסטינים)

■ פתרון שתי המדינות עדיין יש

■ פתרון שתי המדינות לא יש

מקור: סקרי דעת קהל של המכון הפלסטיני למחקרי מדיניות וסקרים (PCPSR)

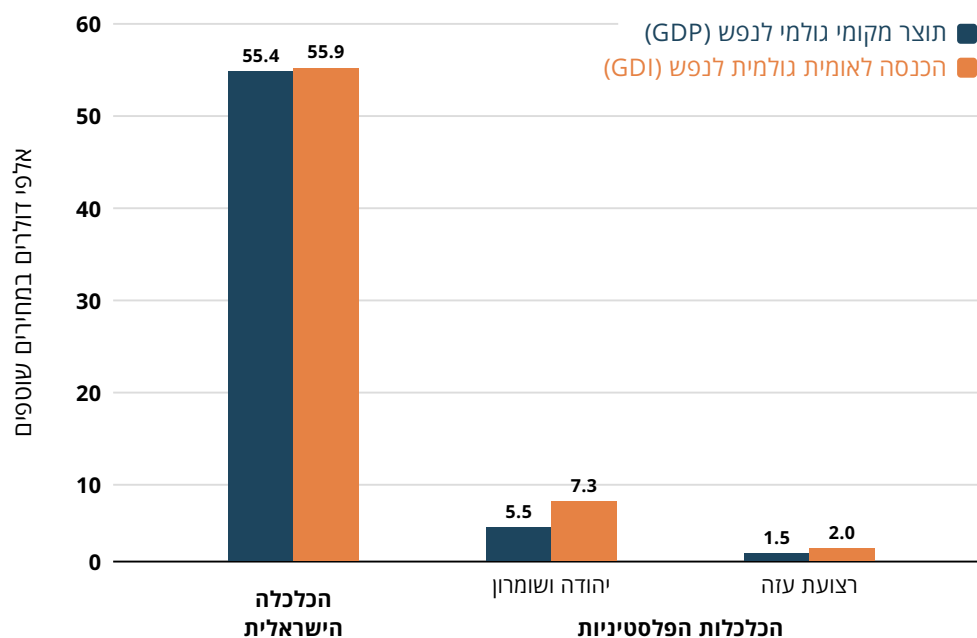
כשנשאלו הנסקרים מהי הערכתם בדבר האפשרות הלכה למעשה לפתרון שתי המדינות, נמצאו נתונים זהים כמעט של הספקנות של הנסקרים משתי האוכלוסיות. 61 אחוזים מהפלסטינים ו-63 אחוזים מהישראלים העריכו שאין סיכוי למימושו של פתרון זה.

התלות של הכלכלה הפלסטינית בישראל

לצד יתרונות – בעיקר סמליים – שאפשר לייחס לעצמאות כלכלית פלסטינית, חשוב לציין שתפיסת היסוד בכלכלה היא שאינטגרציה עדיפה על כלכלה עצמאית, שאינה נעזרת ביתרון היחסי של השווקים השונים. יש יתרונות ברכיבים המסמלים עצמאות כלכלית פלסטינית ונפרדת מישראל, אך עצמאות כלכלית מלאה אינה בהכרח חיובית או אפשרית במקרה ובנסיבות של הכלכלה הפלסטינית. שני רכיבים מרכזיים בסוגיית העצמאות הכלכלית בהקשר הישראלי-פלסטיני: תלות בהחלטות מדיניות ישראליות; אינטגרציה כלכלית עם ישראל. הכלכלה הפלסטינית תלויה מאוד בכלכלה הישראלית, בעוד מרבית ההחלטות הכלכליות הישראליות אינן מביאות בחשבון השפעות על הכלכלה הפלסטינית.

מעטפת מכס אחידה – בכפוף להחלטות בפרוטוקול פריז,²⁰ שתי הכלכלות נמצאות באותה מעטפת מכס, וזאת משום שאין גבול ברור ומפוקח בין מדינת ישראל גופא לגדה המערבית. הסטנדרטים ונוהלי היבוא נקבעים על ידי ישראל באופן חד־צדדי, והרשות הפלסטינית נטולת שליטה על מעברי הסחורות (זאת בניגוד למצב ברצועת עזה, שם שלט חמאס במעברים החיצוניים עד 7 באוקטובר 2023).

התוצר וההכנסה לנפש בכלכלה הישראלית ובכלכלות הפלסטיניות (אלפי דולרים לנפש, 2022)

מקור: הלמ"ס, הלמ"ס הפלסטינית וחישובים

20 פרוטוקול פריז הוא הסכם כלכלי בין ישראל לבין אש"ף, המייצג את העם הפלסטיני, שנחתם ב־29 באפריל 1994 ושולב עם תיקונים קלים בהסכם הביניים בין ישראל לפלסטינים בספטמבר 1995. הפרוטוקול שילב בין הכלכלה הפלסטינית ובין הכלכלה הישראלית באמצעות איחוד מכסים, שליטה ישראלית בגבולות הרשות וסידור מערכת היחסים בין ישראל לרשות הפלסטינית בשישה תחומים עיקריים: מכס, מיסים, עבודה, חקלאות, תעשייה ותיירות. תוקפו נקבע לחמש שנים, אך בפועל הוא מסדיר את מערכת היחסים הכלכלית בין ישראל לראשות הפלסטינית עד היום.

• תעסוקה בישראל – כ־140 אלף פועלים פלסטינים מהגדה המערבית וכ־18 אלף

מרצועת עזה עבדו בישראל לפני 7 באוקטובר (לא כולל עובדים בלתי מורשים).²¹ לרשות הפלסטינית אין השפעה על מספר המועסקים בישראל, אלא מדובר בהחלטות ישראליות. במהלך מגפת הקורונה (2020-2022) הושקה אפליקציה של מתאם פעולות הממשלה בשטחים, המסדירה את נוהלי השגתם של היתרי עבודה בישראל ישירות מול הפועלים, ולמעשה מצמצמת את מעורבות הרשות הפלסטינית בעניין. חמאס מצידו היה זה שאישר את מי מתושבי רצועת עזה שיכול היה להגיע לעבודה בישראל.

למרות שרק רבע מהפלסטינים בתחומי הרשות הפלסטינית עבדו בישראל, שכרם הגיע ל־40 אחוזים מהכנסות הפלסטינים בתחומי הרשות בשנת 2022, בשל פערי השכר בין האזורים. האינטגרציה בין שוק העבודה הפלסטיני לישראל מעוותת את שוק העבודה הפלסטיני – העובדים הלא־משכילים שעובדים בישראל מרוויחים הרבה יותר מבעלי השכלה גבוהה שאינם עובדים בישראל, ואחת ההשלכות של נתון זה היא כרסום בקרב פלסטינים בתמריץ לרכוש השכלה גבוהה. אחרי 7 באוקטובר מספר העובדים הפלסטינים המועסקים בישראל וביהודה ושומרון השתנה משמעותית. נכון לינואר 2024 הורשו רק כ־8,000 עובדים פלסטינים להיכנס לישראל, בעיקר למפעלים חיוניים. במקביל עלה מספר העובדים הפלסטינים המועסקים בהתנחלויות ובאזורי תעשייה ביהודה ושומרון. נכון למאי 2024 הועסקו שם יותר מ־10 אלפים עובדים פלסטינים: כ־8,000 בתעשייה, כ־1,500 בשירותים וכ־1,300 בענף הבנייה. חלק מהעובדים מועסקים ללא היתרים רשמיים, והנתונים עשויים להשתנות בהתאם למצב הביטחוני והחלטות הממשלה.

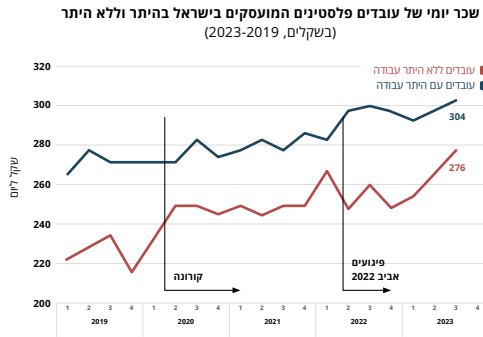
נכון לאפריל 2025 עלה שיעור האבטלה בשטחי הרשות הפלסטינית במידה משמעותית, בעקבות הפסקת עבודת פלסטינים בישראל מאז 7 באוקטובר 2023. החלטה ישראלית למנוע את כניסתם של כ־130 אלף עובדים פלסטינים, שהיו מועסקים בעיקר בענפי הבניין והחקלאות, הובילה לעלייה חדה באבטלה. מוערך כי שיעור האבטלה בגדה המערבית הוא כיום כ־33 אחוזים.²²

בשל ביקוש לעובדים בענף הבנייה בישראל ו־100 אלף פלסטינים שמחפשים עבודה גבר הפוטנציאל לעבודה בלתי חוקית, וחלה עלייה בהיקף העבודה ללא היתר בישראל.

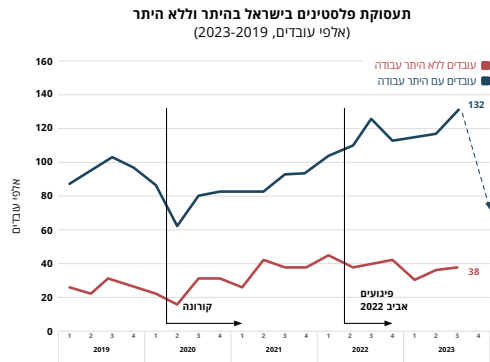
21 עיבוד נתונים מתוך סקרי כוח האדם הפלסטיניים והלמ"ס הפלסטיני, נערך במכון למחקרי ביטחון לאומי על ידי ד"ר חגי אטקס ופרופ' אסטבן קלור.

22 שם.

פרק שלישי: מוחשיות הגלישה למציאות של מדינה אחת

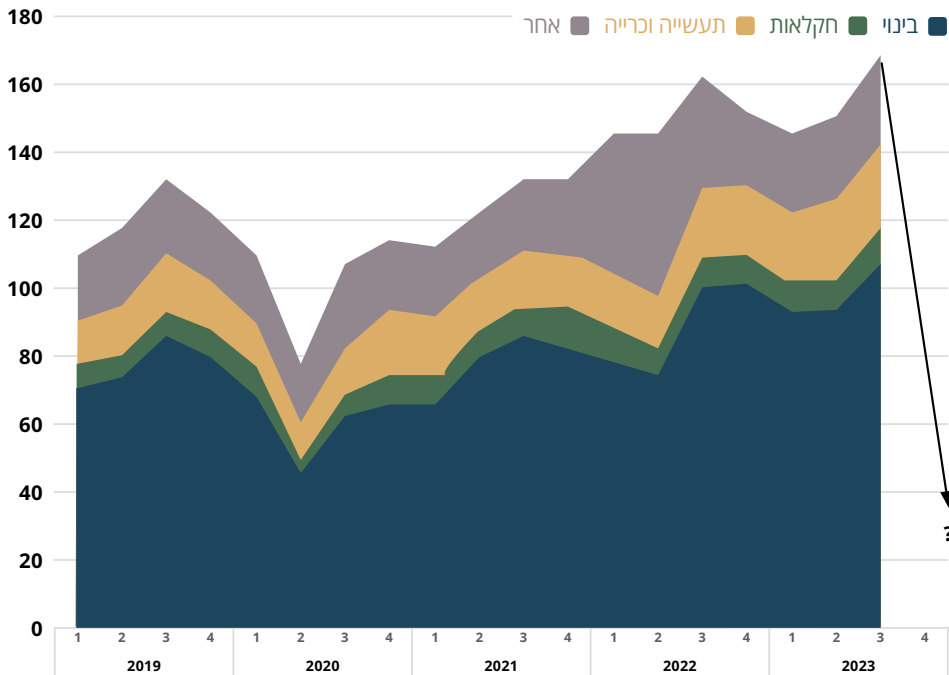

מקור: עיבוד נתוני הלמ"ס הפלסטינית

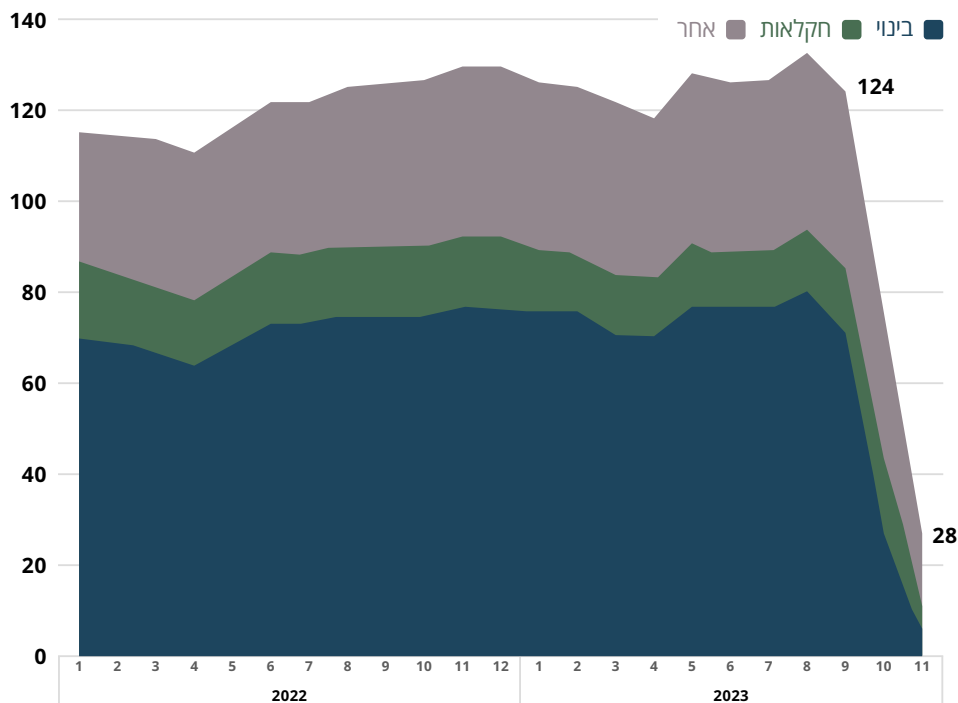
מקור: הלמ"ס, הלמ"ס הפלסטינית וחישובים

תעסוקת פלסטינים בישראל (אלפי מועסקים, 2023-2019)

מקור: הלמ"ס, הערה: כולל תעסוקה לא מדווחת

תעסוקת פלסטינים על פי דיווחי מעסיקים לביטוח לאומי (אלפי משרות שכיר, 2022-נובמבר 2023)

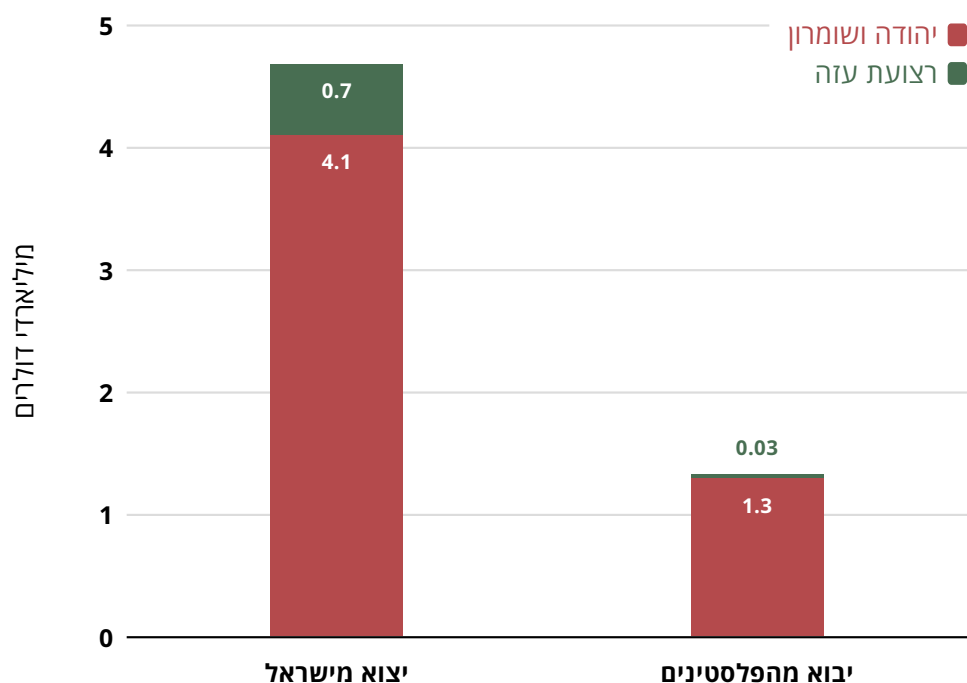

מקור: הלמ"ס

- **שימוש בשקל** – השקל הוא המטבע העיקרי בכלכלה הפלסטינית לצד הדולר האמריקאי, הדינר הירדני והאירו. 70 אחוזים מהחוב של הרשות הוא בשקלים. קיים קושי להעביר כספים בין הבנקים, בשל הגבלות על העברת כספים העשויים לזלוג לגורמי טרור.
- **מיסים עקיפים נקבעים על ידי ישראל** – לפי פרוטוקול פריז ומעטפת המכס, המיסים העקיפים (מכס, בלו, מע"מ – למעט באזורים B ו A) נקבעים ונגבים על ידי ישראל, והיא מעבירה אותם לרשות הפלסטינית. הכנסות אלה מהוות יותר מ־60 אחוזים מההכנסות הרשות הפלסטינית. בפועל ישראל מקפיאה או מקזזת חלק מכספי הסילוקין הללו בשל תמיכת הרשות הפלסטינית במשפחות של מבצעי טרור – הרוגים וגם אסירים בבתי הכלא בישראל. לרשות הפלסטינית סמכות לגבות מיסים נוספים, אך היא מתקשה להתמודד עם משימת הגבייה.

• **מסחר** – יצוא מוצרים פלסטיניים לישראל הוא מצומצם, בעוד יצוא שירותי העבודה לישראל מתרחב. שוק המוצרים והסחורות הפלסטיני מעיד על עצמאות גוברת, משום שמוצר שיוצר עבור קהל ישראלי יכול גם להימכר בשווקים אירופיים. לפי עיבוד נתונים שביצע ד"ר חגי אטקס, הסחר הישראלי-פלסטיני התאושש חלקית מהירידה שחלה עם פרוץ מלחמת חרבות ברזל. היצוא הישראלי לכלכלות הפלסטיניות ירד בכ-30 אחוזים בסוף 2023 אך התאושש לאחר חצי שנה, והיקף היצוא מהרבעון השני של 2024 היה נמוך בכ-15 אחוזים בהשוואה לערב המלחמה. היבוא מהפלסטינים ירד למשך רביע עם פרוץ המלחמה, וחזר מייד לרמתו ערב המלחמה.²³

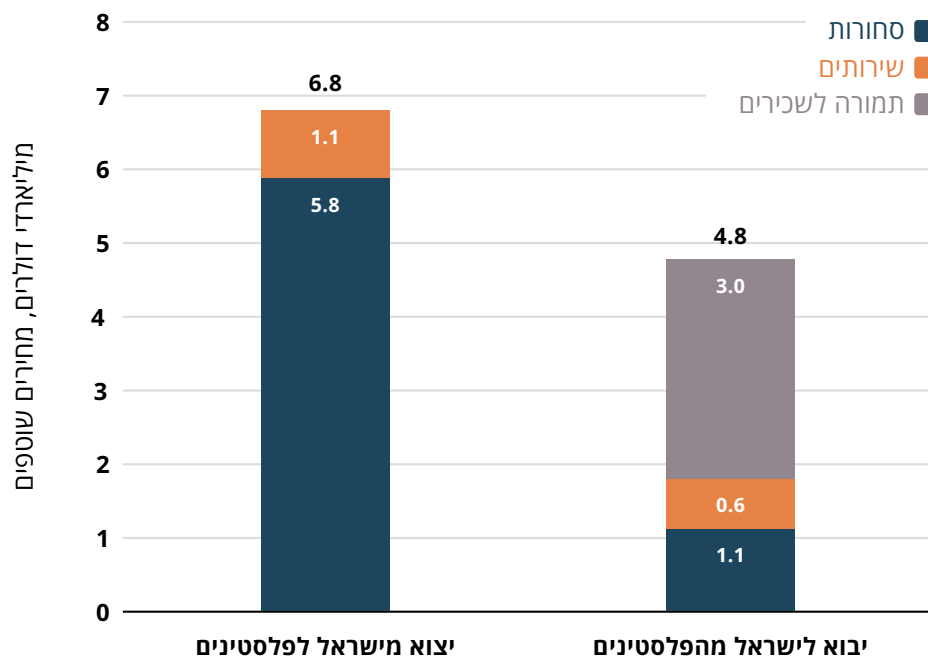
סחר ישראלי-פלסטיני מדווח בסחורות על פי אזור (מיליארדי דולרים, 2022)

מקור: הלמ"ס הפלסטינית

23 Haggay Etkes [EtkesHaggay@] (2024, 13 באפריל). הסחר הישראלי-פלסטיני התאושש חלקית מהירידה שחלה עם פרוץ מלחמת חרבות ברזל [ציוץ]. <https://tinyurl.com/t4f3xn7a>

מאזן סחר ותעסוקה בילטרליים בשנה שלפני "חרבות ברזל" (מיליארדי דולרים, 2023Q3-2022Q4)

• **בשנת 2024** צנח היקף התרומות הבינלאומיות לרשות הפלסטינית לרמתו הנמוכה ביותר אי פעם – 358 מיליון דולר, שהם כשני אחוזים מהתמ"ג הפלסטיני בלבד. הפגיעה הכספית ברשות, כולל החרמת כספים ועצירת תשלומים מצד ישראל, נאמדת ב־1.4 מיליארד דולר בין 2019 לאפריל 2024 – כשמונה אחוזים מהתמ"ג הפלסטיני ב־2023. בספטמבר 2024 הזהיר הבנק העולמי מפני קריסה כלכלית בלתי נמנעת בשטחים הפלסטיניים, בעקבות הסכסוך המתמשך.²⁴

• **התוצר המקומי הגולמי לנפש:** בישראל (במונחי 2024) הוא יותר מ־54 אלף דולר. נכון לשנת 2023 עמד התוצר המקומי הגולמי (תמ"ג) לנפש ברשות הפלסטינית על כ־3,125

24 עיבוד נתונים מתוך הלמ"ס הישראלי והלמ"ס הפלסטיני שנערך במכון למחקרי ביטחון לאומי על ידי ד"ר חגי אטקס ופרופ' אסטבן קלור.

דולר.²⁵ פערים אלו אינם ניתנים לגישור, אך מוערך כי במציאות של מדינה אחת התוצר הלאומי לנפש בישראל יצטמצם בשליש. קשה לתאר מצב שהציבור בישראל יקבל זאת. בשנת 2024 חוותה הכלכלה הפלסטינית ירידה חדה בתמ"ג, כאשר ברבע הראשון של השנה נרשמה ירידה של 35 אחוזים בתוצר המקומי הגולמי. ברצועת עזה התכווצה הכלכלה בשיעור של 86 אחוזים, מה שהוביל לירידת חלקה בכלכלה הפלסטינית מ-17 אחוזים לפחות מחמישה אחוזים. בגדה המערבית נרשמה ירידה של 25 אחוזים, בעיקר בענפים חיוניים כמו מסחר, שירותים, בנייה ותעשייה.

לסיכום הממד הכלכלי, במציאות של מדינה אחת והחלת החוק הישראלי ביהודה ושומרון גם על הפלסטינים תידרש הקצאת משאבים מרובה, כמובן על חשבון מימון משימות אחרות ולנוכח הנטל הכלכלי הכבד הצפוי למדינת ישראל (התמ"ג לנפש על פי התחזיות יפחת בכשליש). עשרות מיליארדי שקלים בשנה יידרשו למימון בריאות, חינוך, תחבורה ושירותים ציבוריים לכל הפלסטינים שיתווספו למדינת ישראל; השוואת תשתיות בגדה המערבית לאלו שבישראל תעלה הון עתק – יידרשו עדכון והתאמה של מערכות מים, חשמל, כבישים ושירותים. ביטול הרשות הפלסטינית – משמעותו תהיה הטלת האחריות מלאה לצורכי התושבים הפלסטינים על מדינת ישראל, ובכלל זאת סבסוד עלויות מחיה, תמיכה כלכלית והקמת תשתיות. כן תיתכן "בריחת מוחות" עקב השחיקה הכלכלית והחברתית. יתר על כן, צפויים סנקציות וחרמות כלכליים מצד המערכת הבינלאומית.

השלכות משפטיות ומדיניות

מהלך חד-צדדי מצד ישראל לסיפוח ולהחלת ריבונות על שטחי יהודה ושומרון ילווה במשמעויות ערכיות, משפטיות ומדיניות. ישראל מחזיקה בשטחי יהודה ושומרון מכוח דיני התפיסה הלוחמתית, ונחשבת לכוח כובש בשטחים אלה. לפי הדין הבינלאומי כיבוש הוא מצב זמני שבו המדינה הכובשת מחזיקה בשטח בנאמנות, ולא מכוח ריבונות. אסור למדינה הכובשת לשעבד את השטח הכבוש לטובת האינטרסים הלאומיים שלה, או לערוך בו שינויים שמרעים את מצב האוכלוסייה, בכלל זה אסור לה להחיל ריבונות או לספח את השטח, כולו או מקצתו.

25 עיבוד נתונים מתוך הלמ"ס הישראלי והלמ"ס הפלסטיני שנערך במכון למחקרי ביטחון לאומי על ידי ד"ר חגי אטקס ופרופ' אסטבן קלור.

בהתאם לכך, פעולה של סיפוח והחלת ריבונות תזמן לישראל שלל בעיות משפטיות וערכיות, הן במישור הפנימי והן במישור הבינלאומי, ותסכן אותה בפגיעה נוספת במעמדה הבינלאומי.

במישור הפנימי, הרשויות הישראליות יהפכו לגורם המוסמך בשטח המסופח ויחול עליו הדין הישראלי. הפלסטינים יהיו זכאים למעמד תושבות ויהיו רשאים לבקש אזרחות. ככל שישראל תבקש להימנע מכך ולא תחיל ריבונות על ריכוזי האוכלוסייה, באופן שייצור "מובלעות" פלסטיניות שאינן כלולות בשטח ישראל, יוביל הדבר לפגיעה בזכויות האדם של הפלסטינים; בזכות לקניין, לשוויון, ובחופש התנועה שלהם. דבר זה יפגע בנוסף במהותה הערכית של ישראל כמדינה דמוקרטית ועלול להפוך אותה באופן רשמי למדינת אפרטהייד. כן הוא צפוי להוביל למחלוקות פנימיות, באשר לחוקיות המהלך, שיעמיקו עוד יותר את הקרע בחברה הישראלית.

במישור הבינלאומי, המהלך ייתפס כהפרה חמורה נוספת מצד ישראל של הוראות הדין הבינלאומי, האיסור על סיפוח שטח כבוש וזכותם של הפלסטינים להגדרה עצמית בשטחים אלה, אשר קיבלו חיזוק נוסף במספר החלטות של העצרת הכללית ומועצת הביטחון של האו"ם. כאמור, שלילת אזרחות או תושבות מהפלסטינים ויצירת מובלעות תפגע בזכויות האדם שלהם ותהווה הפרה ישראלית של דיני זכויות האדם הבינלאומיים. היא גם עלולה לבסס את מעמדה של ישראל כמדינת אפרטהייד לפי הדין הבינלאומי. כל מהלך לגירוש התושבים הפלסטינים מהשטח המסופח הוא אסור, ועלול להיחשב לפשע מלחמה או פשע נגד האנושות.

נוסף על כך יהווה המהלך הפרה של הסכמי אוסלו, שמהם ישראל לא התנערה עד כה ואשר אוסרים עליה לנקוט פעולות חד-צדדיות, וכן של הסכמי הביניים שעליהם נשען שיתוף הפעולה שלה עם הרשות.

המהלך גם יהווה הפרה של חוות הדעת המייעצת של בית הדין הבינלאומי לצדק (ICJ) מחודש יולי 2024, שקבעה כי הנוכחות המתמשכת של ישראל ב"שטחים הפלסטיניים הכבושים" אינה חוקית, וכי עליה לסגת מהשטח ולסיים את הכיבוש בהקדם האפשרי. העצרת הכללית של האו"ם עיגנה את חוות הדעת בהחלטה מספטמבר 2024, שקבעה כי על ישראל לסיים את נוכחותה הבלתי חוקית בשטחים לכל המאוחר בתוך שנה. משמעות הדברים היא שלא זו בלבד שהחלת ריבונות וסיפוח אסורים על פי הדין הבינלאומי, אלא גם שלפי חוות הדעת עצם הנוכחות של ישראל בשטחים אינה חוקית עוד. יש לציין כי גם חוות

הדעת המייעצת של ה־ICJ וגם החלטת העצרת אינן מחייבות, ואף ניתן לצפות כי ניסיונות לאכוף את הוראותיהן באמצעות מועצת הביטחון ייתקלו בווטו אמריקאי.

ואולם מבחינת הדין הבינלאומי המהלך יוגדר כבלתי חוקי ונטול תוקף משפטי. בהתאם לכך, מהלך חד־צדדי מצד ישראל לסיפוח והחלת ריבונות לא ישנה את המעמד המשפטי של השטחים שימשיכו להיחשב כבושים; לא יפטור את ישראל מחובותיה ככוח כובש כלפי האוכלוסייה הפלסטינית, ולא מחובתה להבטיח את זכויות האדם שלהם בשטחים שעליהם תוחל הריבונות.

במישור המדיני והלגיטימציה הבינלאומית, מהלך לסיפוח והחלת ריבונות לא יזכה להכרה רחבה מצד הקהילה הבינלאומית, ואף צפוי להחריף את הביקורת כלפי ישראל. למעט מדינות ספורות, מרבית המדינות וגורמים בינלאומיים נוספים ימשיכו להתייחס אל השטח ככבוש, שבו הפלסטינים זכאים להגנות שונות ורשאים לממש זכויותיהם, כולל את זכותם להגדרה עצמית.

יתרה מזו, מהלך זה ישרת את מתנגדיה של ישראל ויחזק עוד את הנרטיב הפלסטיני, המציג את ישראל כמדינה קולוניאליסטית פורעת חוק המבצעת פשעים בינלאומיים חמורים. הוא אף צפוי לקבע את מעמדה של ישראל כמדינת אפרטהייד – קביעה שממנה נמנע ה־ICJ בחוות הדעת המייעצת שלו. יש לצפות שהמהלך יספק מוטיבציה לגורמים שונים בקהילה הבינלאומית לקדם צעדים משפטיים נוספים נגד ישראל בבתי הדין הבינלאומיים בהאג. צעדים אלה יכולים לכלול, למשל, אישום בפשע נגד האנושות של אפרטהייד בבית הדין הפלילי הבינלאומי (ICC) בחסות החקירה המתנהלת בבית הדין בעניין פלסטין, שמכוחה הוצאו צווי המעצר נגד ראש הממשלה ושר הביטחון לשעבר בנובמבר 2024.

מלבד גינויים חריפים, המהלך עשוי להוביל גם לסנקציות נגד ישראל ולצעדים נוספים לבידודה הבינלאומי. אלו יערערו עוד את מעמדה הבינלאומי ויעמידו בסכנה את השתייכותה לברית המדינות הדמוקרטיות הליברליות, המהווה נכס אסטרטגי עבור ישראל. לכן, למרות שהחשש מפני ההשלכות הבינלאומיות פחת במידה משמעותית מאז חזרתו של טראמפ לבית הלבן, אסור לישראל להיתפס לשאננות אל מול ההשלכות המשפטיות והמדיניות שעלולות להתלוות למהלך של סיפוח והחלת ריבונות.

עמדת הקהילה הבינלאומית

הקהילה הבינלאומית תומכת באופן כללי בפתרון שתי המדינות לסכסוך הישראלי־פלסטיני. ההחלטה הראשונה שבה מדובר באופן ברור על שתי מדינות היא החלטת מועצת הביטחון

1397 ממארס 2002, שעסקה באינתיפאדה השנייה. המועצה דרשה להפסיק את האלימות בין הצד הישראלי והפלסטיני שהתרחשה מאז ספטמבר 2000. לאחר מכן הדגישו החלטות 1515 ו-2334 את חשיבות שימורו וקידומו של פתרון שתי המדינות, כשבאחרונה הדגש המרכזי הוא על הפסקת מדיניות ההתנחלויות הישראלית בגדה המערבית. העצרת הכללית של האומות המאוחדות אישרה בספטמבר 2024 חוות דעת של בית הדין הבינלאומי, הקובעת כי הנוכחות המתמשכת של ישראל ב"שטחים הפלסטיניים הכבושים" אינה חוקית, וכי היא נדרשת לסגת מהשטח בהקדם האפשרי, עד יולי 2025 לכל המאוחר.

בשלושים השנים האחרונות דבקה ארצות הברית בפתרון שתי המדינות. גם "תוכנית המאה" של הנשיא דונלד טראמפ (2020) מתווה פתרון של שתי מדינות. לא ברורה עדיין מדיניות מממשל טראמפ 2.0 בסוגיה.

מצד שני, בשנים האחרונות נשמעים בזירה הבינלאומית קולות הגורסים כי היכולת להיפרד לשתי מדינות הולכת ומצטמצמת. ניתן לשער כי החלטה ישראלית לספח את יהודה ושומרון ולהעניק לפלסטינים אזרחות מלאה ושוויון זכויות הייתה מתקבלת על ידי מרבית חברות הקהילה הבינלאומית. ואולם ניתן ביטוי גם לחשש שסיפוח לא ילווה בשוויון זכויות לפלסטינים, כך שישראל תהיה מדינת אפרטהייד. במצב זה צפוי שיורעו היחסים בין מדינות רבות לבין ישראל, ואפשר כי יוטלו סנקציות על ישראל. מדובר גם במדינות שישראל מנהלת עימן מערכות יחסים ענפות וקשרי גומלין וסחר, המעוניינות לטפח מערכת זו, אך גורמים המטיפים לחרם על ישראל ולנידויה (תנועת BDS) מנהלים מולן ומול חברות ותאגידים מאבק שתכליתו לקעקע את מעמדה של ישראל ולהוכיח שכבר כיום היא מדינת אפרטהייד המפירה זכויות אדם. זאת ועוד, מדי פעם מתפרסמים דוחות של ארגוני זכויות אדם הקובעים כי ניכרים בגדה המערבית סממני אפרטהייד. אומנם עד כה לא נרשם מהלך סנקציות מקיף ומשמעותי נגד ישראל, אך אין להתעלם מכך שהביקורת עליה גוברת, ובין היתר באה לידי ביטוי בפורומים בינלאומיים משפטיים – בית הדין הבינלאומי הפלילי ובית הדין הבינלאומי לצדק. המלחמה מאז 7 באוקטובר 2023 אך החמירה את הביקורת ואת הקריאות לחרם. אומנם עד כה לא סימנו מדינות מרכזיות בקהילה הבינלאומית את נקודת האל־חזור, קרי הכרה במציאות בזירת הסכסוך כמדינה אחת, אך בהקשר זה נודעת חשיבות מכרעת לעמדות הרשמיות הן של מדינת ישראל והן של הרשות הפלסטינית: אם מי משתיהן תצהיר קבל עם ועולם שאין לה יותר עניין בפתרון שתי המדינות והיא מעוניינת בקידום פתרון של מדינה אחת, הקהילה הבינלאומית תחתור לכינונה של מדינת כל אזרחיה – הענקת שוויון זכויות מלא גם לאוכלוסייה הפלסטינית שבשטחה.

לצד עמדת ישראל והפלסטינים כאחד, קיים חשש שאם כוחות מובילים בזירה הבינלאומית יתייאלו מהסיכוי ליישם את פתרון שתי המדינות – בין עקב אִירצון בשני הצדדים לקבל החלטות היסטוריות שיאפשרו היפרדות בהסכמה או התפתחויות בשטח, ובכלל זאת העירוב בין האוכלוסיות היהודית והפלסטינית בגדה המערבית – הם ידרשו מתן זכויות שוות לשתי הקהילות שבין הירדן לים. ישראל תיאלץ אז להתמודד עם אתגר דיפלומטי ומשפטי כבד משקל, שברי כי יהיו לו גם היבטים כלכליים וביטחוניים.

העמדה האזורית – מדינות השלום והסכמי אברהם

הנושא הפלסטיני נמצא בשנים האחרונות, עד 7 באוקטובר 2023 ופרוץ מלחמת חרבות ברזל, בשולי סדר היום האזורי. עם זאת ובעוד נושא המדינה האחת אינו רווח בשיח, פתרון שתי המדינות עודנו מהווה בסיס לפתרון הסכסוך הישראלי-פלסטיני. עמדת מדינות ערב המתונות, בעיקר של ערב הסעודית, מצרים, ירדן, איחוד האמירויות ובחריין בשאלת פתרון הסכסוך הישראלי-פלסטיני התבססה לאורך השנים על יוזמת השלום הערבית מ־2002. יוזמה זו הציעה נורמליזציה מלאה עם ישראל בתמורה לנסיגה מלאה מהשטחים שנכבשו ב־1967, הקמת מדינה פלסטינית עצמאית שבירתה מזרח ירושלים ופתרון מוסכם לבעיית הפליטים. במהלך 2023, על רקע מאמץ בהובלת ארצות הברית להרחיב את מסגרת הסכמי אברהם, הכוללת את איחוד האמירויות, בחריין, סודאן ומרוקו, ולכונן נורמליזציה בין ישראל לבין ערב הסעודית, התחדש השיח על היוזמה הערבית לשלום,²⁶ ובמרכזו כינון מדינה פלסטינית עצמאית בגבולות '67, שבירתה מזרח ירושלים. ישראל – הציבור וההנהגה כאחד – שואפת לכינון יחסים עם ערב הסעודית, אם כי תוך השארת הסוגיה הפלסטינית בשולי הדיון. אלא שערב הסעודית, בעיקר אחרי 7 באוקטובר, קשובה לרחשי הלב ולעמדות בממלכה עצמה, בעולם הערבי בפרט והמוסלמי בכלל, ומסתייגת מהתקרבות לישראל כל עוד הבעיה הפלסטינית נותרת בעינה. בנאום שנשא יורש העצר מוחמד בן סלמאן

26 יוזמת השלום הערבית היא תוכנית מדינית של הליגה הערבית לסיומו של הסכסוך הישראלי-ערבי, שלפיה ינרמלו כל מדינות ערב את יחסיהן עם ישראל בתמורה לנסיגה ישראלית מלאה משטחי רמת הגולן, רצועת עזה ויהודה ושומרון (לרבות מזרח ירושלים) ולהקמתה של מדינה פלסטינית עצמאית שבירתה תהיה מזרח ירושלים. בנוגע לבעיית הפליטים, יוזמת השלום מציעה "למצוא פתרון צודק ומוסכם" בהתאם להחלטה 194 של העצרת הכללית של האו"ם (ההחלטה קובעת כי "הפליטים אשר ברצונם לשוב לבתיהם ולחיות בשלום עם שכניהם יורשו לעשות זאת במועד המוקדם ביותר האפשרי מבחינה מעשית" – נוסח שלפי הפרשנות הערבית דורש את חזרת הפליטים למולדתם). בתמורה לצעדים הללו יראו מדינות ערב את הסכסוך הישראלי-ערבי כבא אל קיצו וינרמלו את היחסים עם ישראל "בהקשר של שלום".

בפני כינוס מדינות הליגה הערבית במאי 2023 בריאד הוא הדגיש כי "הנושא הפלסטיני נמצא בראש סדר היום של הממלכה"²⁷, תוך אזכור היוזמה הערבית והחלטות בינלאומיות רלוונטיות נוספות בנושא. אחת הדרישות שמציבה ערב הסעודית כתנאי לקידום נורמליזציה עם ישראל היא התנעת תהליך מדיני בין ישראל לרשות הפלסטינית, בהתבסס על היוזמה הערבית ומחויבות ישראל לפתרון שתי המדינות.

עם השנים, ובעיקר לאחר חתימת הסכמי אברהם ב־2020, חלה גמישות מסוימת בעמדה הערבית, כאשר חלק מהמדינות החלו לקדם יחסים עם ישראל גם ללא פתרון מלא לסוגיה הפלסטינית. בעקבות המלחמה הביעו מדינות ערב המתונות ביקורת על פעולות ישראל בעזה, והדגישו את הצורך בפתרון מדיני לסכסוך. ערב הסעודית, שהייתה קרובה לכונן נורמליזציה עם ישראל לפני המלחמה, השעתה את התהליך והביעה תמיכה מחודשת בזכויות הפלסטינים למדינה משלהם והתנגדות לרעיונות סיפוח וכינון מציאות של מדינה אחת. יורש העצר הסעודי מוחמד בן סלמאן גינה במסגרת הנאום המלכותי השנתי ב־18 ספטמבר 2024 את "הפשעים הישראליים נגד העם הפלסטיני". לדבריו, "הממלכה הסעודית לא תפסיק לפעול למען הקמת מדינה פלסטינית". הוא הוסיף: "לא ננהל קשרים עם ישראל, אלא אם היא תמלא את הדרישות בנוגע להקמת מדינה פלסטינית".

מצרים וירדן – "מדינות השלום הוותיקות" – חוזרות שוב ושוב על תמיכה בפתרון שתי המדינות, החיוני עבורן מהסיבות הבאות: שיקולים היסטוריים – הסכמי השלום מבוססים על החלטה 242 של מועצת הביטחון של האו"ם, שממנה משתמעת הכרה בישראל בגבולות שלפני 1967; שיקולים פרגמטיים-ריאליסטיים – פתרון שתי המדינות נתפס כבסיס הטוב ביותר לסדר אזורי יציב, שבמסגרתו גם ימומשו הזכויות הפלסטיניות, כך שיתאפשר למדינות האזור להפנות יותר משאבים לצורכי פיתוח, רווחה ושגשוג. עבור ירדן במיוחד, כינון מדינה פלסטינית עצמאית הוא עניין קיומי במובן שמירת צביונה של ירדן כממלכה ההאשמית. זאת בשל חשש מ"אלוטן אל בדיל" – רעיון המדינה החלופית, שמשמעותו כי ירדן תהפוך למדינת הלאום הפלסטינית.

באילו נסיבות עשויות מדינות השלום והמדינות החתומות על הסכמי אברהם לשנות את עמדתן ולתמוך בפתרון של מדינה אחת? שינוי זה צפוי להתרחש כאשר הפלסטינים עצמם יזנחו את רעיון שתי המדינות ויאמצו את רעיון המדינה האחת כמדינת כל אזרחיה; אם תתגבש הכרה בינלאומית במציאות של מדינה אחת ויתפתח לחץ על ישראל להעניק

Magid, J. (2023, May 19). MBS says Palestinians the 'central issue' for Arabs as US pushes 27 Israel-Saudi peace. The Times of Israel. <https://tinyurl.com/3n3udemz>

זכויות מלאות לכל אזרחיה; אם במדינות השלום יעלו לשלטון האחים המוסלמים או גורמים אסלאמיסטיים אחרים, הדוחים את רעיון שתי המדינות ודוגלים בעקרון "פלסטין הגדולה".

